

Offensiv special nr 681 (5 jan 2006)

Per-Åke Westerlund

Spanien 1936

Revolution och inbördeskrig

På sommaren 1936 inleddes det spanska inbördeskriget. Redan folkfrontens valseger i februari samma år hade väckt förhoppningar hos arbetare och förtryckta världen över. Skulle Spanien erbjuda ett svar till Hitlers och nazisternas maktövertagande i Tyskland tre år tidigare? Skulle Spanien kunna visa på en utväg ur den ekonomiska och politiska kris som världskapitalismen hade kastats in i?

Arbetarklassen internationellt hade efter segern för de ryska arbetarna i revolutionen 1917 upplevt en rad allvarliga nederlag. Revolutionerna i Tyskland, Kina och andra länder hade besegrats. Fascistiska och halvfascistiska diktaturer hade upprättades i en rad länder, med Italien och Tyskland i spetsen.

Från Spanien kom nu ett budskap i motsatt riktning. Arbetare tog över fabriker och bönder tog över jord. Men detta uppfattades även av kapitalistklassen, både i Spanien och internationellt. I Moskva oroade sig Stalin å sin sida för att händelserna i Spanien skulle hota den allians han eftersträvade med Frankrike och England.

Den 17 juli 1936 kom den spanska kapitalistklassens svar. General Franco inledde inbördeskriget. Svaret från arbetare i Spanien och internationellt kom omedelbart: de tog till vapen mot Franco. Enbart från Sverige deltog 500 arbetare i inbördeskriget mot Franco, trots att den svenska regeringen hade olagligförklarat deltagande.

Trots det enorma stödet förlorades kriget i Spanien. Franco blev 1939 Spaniens diktator med stöd av fascistregeringarna i Tyskland och Italien, inhemska fascister och den spanska kapitalistklassen. England, Frankrike och USA hade inga problem med att erkänna denna regim.

Hur kunde reaktionen segra? Socialister har ett ansvar för att besvara den frågan, även idag 70 år senare. Här är ett bidrag, i första hand grundat på den analys som Leo Trotskij och hans anhängare gjorde redan medan striden pågick. Offensiv återkommer senare under år 2006 med mer material om vad som hände, till exempel om den svenska solidaritetsrörelsen och den svenska regeringens roll.

En viktig skillnad mellan år 1936 och 2006 är stalinismens roll. 1936 kunde Stalin fortfarande använda sig av den ryska revolutionens auktoritet för sina egna syften, där den egna makten var överordnat allt annat. När arbetarnas socialistiska revolution fördjupades stod stalinismen i första ledet för att krossa den. Någon sådan väpnad kontrarevolutionär kraft som stalinismen – med stödjepunkter inom den vänster som kallar sig revolutionär – finns inte i internationell skala idag.

Å andra sidan fanns det inom arbetarorganisationerna en stark socialistisk medvetenhet. Behovet av att avskaffa kapitalismen var en grundläggande uppfattning hos medvetna arbetare i Spanien och internationellt på 1930-talet. Socialistpartiet i Spanien, PSOE, hade ett uttalat socialistiskt program.

Den kapitalistiska reaktionen, inklusive USA-imperialismen, skulle idag inte kunna ingripa lika lätt mot en proletär revolution som de tyska och italienska fascisterna gjorde i Spanien.

En öppen invasion mot en arbetarrevolution skulle möta ett massmotstånd – se bara på rörelsen mot kriget i Irak, trots Saddam Husseins diktatur. Men det betyder att kapitalistklassen i grunden inte är densamma som på 1930-talet. Dess analyser av spanska inbördeskriget, som kommer att publiceras under år 2006, kommer att bekräfta detta.

Spanien hade på 1930-talet sedan länge förlorat sin stormaktstatus från erövringarna av Latinamerika. I kriget mot USA 1898 förnedrades den spanska flottan, och landet förlorade Kuba som koloni samma år. Orsaken stod att finna i den spanska kapitalismens sena utveckling. Det koloniala imperiet, som från början var en fördel i konkurrensen med rivaliserande makter, blev en börda som försenade moderniseringen av ekonomin.

Arbetarklassen utvecklades också sent. I början av 1900-talet genomfördes en del strejker, men det var under första världskriget (1914-1918) som arbetarklassen växte till en riktig maktfaktor. Spanien stod utanför kriget och kunde exportera till de krigförande länderna. När kriget upphörde och tiderna blev hårdare ökade kampen. Radikaliseringen inom arbetarrörelsen gjorde att såväl det anarkistiska facket CNT som socialistpartiet PSOE och dess fackliga centralorganisation UGT 1919 röstade för att gå med i Kommunistiska Internationalen. Nu blev det till sist bara en liten utbrytning ur socialistpartiet som verkligen gick med.

Kapitalistklassen var för svag för att kunna konsolidera sin makt med en borgerlig demokrati efter kriget. 1923 upprättade Primo de Rivera sin diktatur inom ramen för monarkin. Motståndet mot denna regim var svagt – de blivande borgerliga demokraterna hördes inte av.

Rivera tvingades avgå i januari 1930. Orsaken var inte stora strejker, uppror eller något liknande. Avgörande var istället den internationella ekonomiska krisen. Rivera hade försökt hålla Spanien utanför denna genom höga tullmurar. Men det bemöttes av England och Frankrike med tullmurar mot spanska jordbruksprodukter. Eftersom det var landets viktigaste exportprodukt drabbades man hårt. Det gamla härskarskiktet föll sönder – minskad handel o s v gjorde regioner och städer mindre beroende av varandra. Regimen isolerades och Rivera föll.

1931: Revolutionen inleds

Riveras avgång ökade tempot i utvecklingen. I maj startade arbetare och studenter i Madrid väpnade strider, i september genomfördes revolutionära generalstrejker i en rad städer, bland annat Madrid, Barcelona, Valencia och Sevilla. I december gjorde liberala officerare ett misslyckat kupp försök. Borgarklassen såg sig tvingad att offra även kungen, Alfonso XIII, inför ett växande hot om sönderfall och kommande strider. Som Leo Trotskij konstaterade visade detta på den härskande klassens dåliga självförtroende och dess rädsla för folket. Borgarnas bedömning bekräftades av socialisternas och republikanernas seger i kommunalvalen i april 1931. Men trots republikens intåg bestod i grunden Riveras och monarkins statsapparat.

Det var ett mycket outvecklat Spanien som 1931 gick in i revolutionen. 45 procent av befolkningen var analfabeter. 70 procent var bönder. Jorden var orättvisare fördelad än till och med i Ryssland innan 1917. 100 000 bönder ägde tolv miljoner hektar, medan över en miljon bönder delade på sex miljoner hektar. Bönderna väntade sig nu den jordreform som var sekler försenad.

Arbetarklassen visade direkt att den var beredd att slåss för de förbättringar som kunde nås vid Riveras fall. Som när alla diktaturer faller var arbetarklassen den mest konsekvent kämpande klassen för demokratiska krav. De ”republikanska borgarna”, som några år senare

sade sig försvara demokratin mot Francos trupper, följde räddhågad i bakvattnet på arbetarna. Dessa borgare var redan då räddare för att arbetarkampen skulle gå ”för långt”, dvs hota deras egen makt, än för att diktaturen skulle återkomma. Men så länge revolutionen gick framåt ville de framstå som anhängare av den.

Massdemonstrationer följde också valresultaten i juni. Socialistpartiet blev största parti med 117 mandat, republikanska borgare tog 251 mandat och den monarkistiska högern 57 mandat. En koalitionsregering bildades med borgerlig majoritet. Socialistpartiets ledare Largo Caballero blev arbetsminister.

Den ryske revolutionsledaren Leo Trotskij, som utvisats ur Sovjetunionen av Stalin 1929, följde utvecklingen i Spanien mycket noggrant. Det var ett av 1930-talets huvudslagfält och öppnade enorma möjligheter att förändra världsutvecklingen.

Hans artiklar i ”The Spanish revolution 1931-39” handlar om hur revolutionen ska segra genom att besegra kontrarevolutionen: om den subjektiva faktorns uppgifter, om varför och hur ett parti måste byggas, om de spanska revolutionära marxisternas konkreta uppgifter. Han utgick ifrån den ryska revolutionens erfarenheter, där arbetarnas maktövertagande var nödvändigt för att uppnå ett slut på första världskriget, en massiv jordreform och demokratiska reformer.

Trotskij skrev redan i maj 1930 att ”Jag är mycket rädd att historikerna i framtiden måste anklaga de spanska revolutionärerna för att inte ha dragit fördel av en exceptionellt revolutionär situation”. Han jämförde då striderna 1930 med Italien 1918-19. Han skrev det i ett brev till Andres Nin, som Trotskij hoppades skulle kunna bygga upp ett starkt revolutionärt socialistiskt parti i Spanien. Nin var facklig ledare i anarkistfacket CNT och stödde den ryska revolutionen 1917. 1921 gick han över till kommunisterna, och arbetade därefter för den röda fackföreningsinternationalen i Moskva. Han utslöts ur kommunistpartiet, både det ryska och det spanska, 1928 på grund av sitt stöd till Trotskij och vänsteroppositionen mot stalinismen, och återvände 1930 till Spanien.

Leo Trotskij analyserade den objektiva situationen och ställde upp uppgifterna för den trotskistiska gruppen i Spanien utifrån den. Han menade att den spanska revolutionen skulle utvecklas under en längre tid än den ryska – utan att för den skull ha några händelsefattiga perioder. Den ryska revolutionen gick från tsarens fall i februari 1917 till bolsjevikernas maktövertagande inom loppet av åtta månader. Men det berodde på särskilda omständigheter. Ryssland plågades av sitt deltagande i första världskriget, vilket skyndade på utvecklingen. Där fanns tolv miljoner soldater som ville ha fred – de var också i majoritet i flera sovjeter. (Sovjeterna var arbetarråd som först uppstod under den ryska revolutionen 1905 och som sedan återigen byggdes upp 1917). Där fanns också erfarenheterna från 1905. Framför allt fanns också bolsjevikerna, ett revolutionärt socialistiskt parti med massförankring i arbetarklassen.

För marxisterna i Spanien, skrev Trotskij, gäller det för närvarande inte den omedelbara kampen för makten, utan kampen om massorna – mot illusionerna om vad socialistpartiet, parlamentet och koalitionsregeringen kan göra. Frågan gällde då: hur skulle illusionerna försvinna?

De marxistiska organisationerna i alla länder var 1930 ännu organiserade som den internationella Vänsteroppositionen av den Kommunistiska Internationalen, Komintern. Man skulle arbeta med egna organisationer och söka efter enhetsfronter i handling för att vinna över kommunistiska arbetare. Mot det perspektivet skulle vänsteroppositionen i Spanien helt riktigt vara med i kommunistpartiet PCE. I efterhand kan man tycka att entrism i ett

stalinistiskt parti med 500-800 medlemmar inte var en korrekt väg. Taktiken mot kommunistpartiet var också en av Andres Nins invändningar mot Trotskij. Men Trotskij betonade vänsteroppositionens självständighet – att man skulle gå ut öppet som medlemmar i ICE (den spanska vänsteroppositionen). Han underströk ICE:s politiska självständighet, att ingen kritik eller principiell oenighet fick undanhållas under arbetet gentemot PCE. Och han skrev redan i januari 1931 att om PCE var inkapabelt att bygga ett parti så måste det byggas utanför. Nin invände också mot Trotskij's råd om att marxister skulle vara aktiva inom den anarkistiska fackföreningsrörelsen CNT. Även om ICE lyckades växa från 50 medlemmar till kanske 800 medlemmar 1932 stod man ändå numerärt i skuggan av PCE, som 1934 hade 10 000 medlemmar. PCE kunde växa ur radikaliserings- och ryktet om att man företrädde den ryska revolutionen.

Stalinismen och tredje perioden

I själva verket hade PCE, liksom hela Komintern, förvandlats till redskap för den styrande byråkratin i Moskva under Stalins ledning. Stalinismen hade besekrat marxisterna under Trotskij's ledning på grundval av Rysslands underutveckling och nederlaget för revolutionerna i en rad andra länder: Finland, Ungern, Tyskland, Italien med flera länder. För att befästa sin makt hade regimen i Moskva 1929 genomfört tvångskollektivisering av jordbruket: självägande bönder, som hade kunnat bli en bas för motstånd mot regimen, bekämpades med militära medel. Denna politik inom Ryssland motsvarades av en internationell ultravänstersväng, ”Tredje perioden”. Med den ekonomiska krisen från år 1929 skulle världskapitalismen falla samman mer eller mindre av sig själv, löd teorin. Kommunistpartierna skulle kunna ta makten och socialdemokraterna sågs som den värsta av fiender. Denna Tredje perioden-linje banade i Tyskland väg för Hitlers maktövertagande, eftersom kommunistpartiet var helt inriktat på att bekämpa socialdemokraterna. I det revolutionära Spanien gav denna ultravänsterlinje ett starkt intryck av att stalinismen var en revolutionär rörelse.

Om till exempel socialdemokrater eller ultravänstergrupper – som båda tror att revolutionärer bara skriker ”revolution” – skulle läsa Trotskij's analyser skulle de hitta mycket att förvånas över. Han betonar de demokratiska kravens betydelse i detta läge – inte för att närma arbetarklassen till republikanska borgare, utan för att arbetarklassen är garanten för dessa krav och också redan slogs för dem. Arbetarna tog strid för republiken mot general José Sacanell Sanjurjos reaktionära kuppöversök år 1932 – något som överraskade PCE, som ännu var inne i Tredje perioden. I det demokratiska programmet måste också kravet på en jordreform ingå. I det dåvarande läget hade också den politiska kampen en parlamentarisk form – några alternativa maktorgan, som sovjeterna, fanns inte. Under ryska revolutionen krävde inte bolsjevikerna på våren 1917 att den provisoriska koalitionsregeringen skulle avsättas, utan att de tio kapitalistiska ministrarna skulle slängas ut. Trotskij utvecklade också argumentationen till socialistiska arbetare: ”Det här är din regering – ställ krav på den – vi stödjer dig – men vi tror inte på ledningen”.

Samtidigt måste marxisterna peka på och understödja behovet av en gemensam demokratisk arbetarförasamling höjd över den politiska, fackliga, nationella och regionala uppdelningen – alltså sovjeter eller ”juntas”. Men dessa var på detta stadium inte ett alternativ till regeringen.

En hel del allmänna synpunkter på uppbygget av de trotskistiska styrkorna betonades också av Trotskij. Organiseringen av den egna gruppen, betoningen av ett centrum och en egen tidning och en teoretisk tidskrift är viktiga delar – och det är ett tålmodigt arbete som måste kombineras med det aktiva deltagandet i arbetarnas erfarenheter. ”Ideologiska skiljelinjer ska tas fram ur utvecklingen i Spanien självt – inte utifrån” skrev han.

En liten grupp får exempelvis inte heller säga ”Vi är för små, vänta med er strejk” till en grupp arbetare. Istället ska man försöka påverka och dra erfarenheter ur strejkerna – som samlar arbetarnas klasskänsla, även om de förloras. Partiet måste följa avgörande skeenden för att sätta upp de rätta kraven och parollerna. Vänsteroppositionen kunde inte bara kritisera PSOE och PCE – då skulle man stå vid sidan av. Istället måste man värva medlemmar till sin egen organisation och om möjligt skicka in dem i kommunistpartiet. Man får inte bedriva vad Trotskij kallar politisk malthusianism – d v s tro att det ligger en fara i att växa, att man nått en ”lagom” storlek.

Den nya koalitionsregeringens utveckling följde exakt Trotskij's perspektiv. Om reaktionen skrev han i maj 1930: ”Fascismen kan segra igen enbart som ett resultat av revolutionens nederlag och desillusioneringen hos de förrådade massorna” – så skedde också med reaktionens återkomst vid valen i november 1933. Koalitionen från 1931 hade slagit grymt och hårt mot arbetarnas aktiviteter. Strejkvågen i juli och augusti 1931, efter valen, slogs ner av militär och polis. Bland annat krossades en generalstrejk i Sevilla. Arbetarna, som själva ville förverkliga sina förväntningar, kom i konflikt med sin ledning i UGT och socialistpartiet, som trodde på årtionden av en lugn kapitalistisk utveckling. När sedan socialisterna hade kompromissat och hjälpt till med att stoppa arbetarna, kastades de ut ur regeringen. Någon jordreform som bönderna hade hoppats på kom aldrig.

Under den första koalitionsregeringen tvingades t ex CNT mer eller mindre under jorden, censuren härskade över arbetarrörelsens tidningar o s v. Desillusioneringen var utbredd, och bara 8 av 13 miljoner röstberättigade deltog i valen 1933.

1934: generalstrejken i Asturien

Men de spanska arbetarna var långt ifrån slagna, trots reaktionens valseger. När det halvfascistiska CEDA-partiet, som leddes av Gil Robles, kom med i regeringen 1934 proklamerade UGT generalstrejk. Redan tidigare hade arbetarna vid tre tillfällen från juni till september stoppat fascistiska provokationer. Vid generalstrejken gick kampen längst i Asturien, där arbetarna helt och hållet tog makten och styrde med ett slags sovjeter. Strejken var dock inte lika bra organiserad i andra regioner och regeringen kunde därför koncentrera sina trupper till Asturien. General Francisco Franco, som ledde attacken, fick också hjälp av de anarkistiska järnvägsarbetarna som hade tillåtit trupptransporter på grund av att de inte befattade sig med strejker som de ansåg vara politiska.

Nederlaget i Asturien blev blodigt – 5 000 arbetare dödades och 30 000 skadades. Det blev inledningen till diktaturen under ”bieno negro” (de svarta åren) fram till 1936. Gil Robles, CEDA-partiet och dess ungdomsrörelse JAP var starkt influerade av både Hitler och Mussolini.

Men Asturien ledde också till en radikaliserad av arbetarrörelsen. UGT-ledaren Largo Caballero gick emot samgående mellan PSOE och PCE – på grund av att PCE var ”reformistiskt”. Han uttalade sig för en fjärde internationell och ”bolsjevisering” av PSOE. Han tog också initiativ till vapenimport för arbetarorganisationerna.

Andres Nin och hans anhängare valde emellertid att stanna utanför socialistpartiet. Istället för att nå massorna valde Nin och ICE att gå i allians med Arbetar- och bondeblocket, BOC. Detta leddes av Joaquín Maurín, som i Katalonien hade lett en utbrytning ur kommunistpartiet. Trotskisternas internationella ledning hade gett klartecken för diskussioner med Maurín's grupp, trots dennes uttalade förakt för trotskister. Villkoret var att det handlade om samarbete, inte sammanslagning. Andres Nin och ICE-ledningen hävdade att de gjorde rätt som kompromissade med sina åsikter, eftersom de hoppades på att kunna påverka Maurín

och BOC. Den 29 september 1935 ägde sammanslagningen rum och POUM bildades. Detta ledde till en brytning mellan Nin och trotskisternas internationella organisation. Att Trotskijs kritik visat sig vara riktig stod klart när POUM i januari 1936 skrev under på folkfrontens politiska plattform. Istället för att Nin påverkade Maurín skedde det motsatta.

Eftersom Nin och POUM inte ingrep i radikaliserings inom socialistpartiet kunde stalinisterna bre ut sig där och ta kontrollen över ungdomsförbundet, formellt genom en sammanslagning i juni 1936. I Katalonien lyckades PCE driva igenom en sammanslagning med PSOE. Denna beslutades i juli 1936 och fick namnet PCU. Largo Caballero avgick som ordförande för socialistpartiet i slutet av november 1935, men satt kvar i UGT:s ledning. Partiet hamnade nu i händerna på högerflygeln kring Indalecio Prieto.

I ”normala” fall skulle den spanska revolutionen kunna ha varit avslutad i och med nederlaget i Asturien 1934. Men ännu väntade den kanske öppnaste klasskampen i historien – det spanska inbördeskriget.

När massorna kom tillbaka så var det precis som 1931 från början i parlamentarisk form. Den här gången förvrängd som folkfronten, i valen i februari 1936. Folkfronter var ett internationellt fenomen som hade uppstått ur två källor efter nazismens fruktansvärda maktövertagande i Tyskland 1933. Den ena källan var massornas tryck för enighet mot fascism och nazism, den andra en ny 180-gradig sväng av Stalins regim i Moskva. Utan att för en sekund erkänna att Tredje periodens ultravänsterlinje hade lett fram till det historiska nederlaget i Tyskland lanserade Stalin nu linjen att ”alla antifascister” skulle samarbeta. Från att ha vägrat samarbete och kampenhet med andra arbetarorganisationer, det vill säga socialdemokraterna, i Tyskland, skulle nu kommunisterna sätta sig tillsammans med liberaler och ”republikanska borgare”. Dessa borgare fick politisk vetorätt inom folkfronten, som därmed måste garantera att inte hota kapitalisternas makt. Stalinisterna blev frivilliga väktare som såg till att ingen överträdde denna gräns.

1936: Folkfrontsregeringen

Under folkfronternas första tid möttes de av enorm entusiasm från massorna, som hoppades på en verklig förändring av sina liv. Allt eftersom tiden gick insåg dock allt fler folkfrontens roll som väktare av det bestående.

Ledningen för socialistpartiet hade svängt tillbaka och fogat sig i frontens ”samarbete”. Folkfronten besegrade i valet den nationella fronten, reaktionens valfront. Folkfronten fick 34,3 procent och nationella fronten 33,2 procent. 5,4 procent gick till centern. Den brittiske historikern Hugh Thomas skriver: ”Att centern ställdes i skuggan var en sann återspeglning av bristen på stöd för en så artificiell neutralitet i landet”. På grund av folkfrontens interna överenskommelser fick de borgerliga majoritet inom fronten, trots att socialisterna var dess största parti. PSOE fick 88 och PCE 14 mandat. Av tre borgerliga partier inom folkfronten fick den så kallade republikanska vänstern, under ledning av Manuel Azaña, 79 mandat. Bland de nationella fick CEDA 106 mandat, medan den fascistiska Falangen blev utan mandat.

Valresultatet ledde till att monarkisterna uppmanade Gil Robles till statskupp och Franco begärde att landet skulle försättas i krigstillstånd. Men inte ens Robles vågade på detta stadium utmana den enorma entusiasmen hos massorna. Men många kapitalister flydde genast – till exempel gruvägare i Asturien.

Den första folkfrontsregeringen, med Manuel Azaña som premiärminister, innehöll enbart representanter för de borgerliga partierna. Högern inom socialistpartiet hindrades av vänstern

att gå med i regeringen. Caballero hade inställningen att samarbetet från 1931 inte fick upprepas. Det första regeringsprogrammet var också mycket moderat. Det mest påfallande var allmänt tal om jordreformer och att de som hade avskedats efter 1934 års generalstrejk skulle återanställas.

Valsegern ledde till en enormt snabb radikalisering av massorna. Trotskij beskrev situationen i april som revolutionär och Fernando Claudin, som själv var medlem i PCE då, skriver: ”Proletariatet hade faktiskt i massomfattning gått över till extremt revolutionära ståndpunkter”. Utan att vänta fritog till exempel arbetarna 30 000 politiska fångar från *bieno negro* (de svarta åren efter Asturien). Aktionerna var lugnare än 1931, men de gick längre. Mellan februari och juli genomfördes 113 generalstrejker och 228 andra större strejker. Socialistpartiet och främst Caballero talade om en nödvändig övergång till proletariatets diktatur. De fattiga bönderna inledde ockupationer.

Men massorna rörde sig spontant, utan ledning, oberoende av varandra. Trotskij varnar i artikeln ”Fjärde Internationals uppgifter i Spanien” från april 1936 för en reaktionär diktatur om inte massorna får en ledning och ett program. Han noterar också det stalinistiska inflytandet bland ungdomen. Och det i en tid när PCE avancerat till att vara det största hindret för revolutionen. Trotskij:s nio anvisningar till de spanska trotskisterna var: 1. Fördöm alla ledare i folkfronten inför massorna. 2. Visa vilka POUM-ledarna är – POUM stödde ju folkfronten i valet. 3. Samla kring Fjärde internationals – värva till egen organisation. 4. Gå med i PSOE och ungdomsorganisationen. 5. Bygg fraktioner i facket och massorganisationerna. 6. Full uppmärksamhet på all kamp och rörelse – studera temperaturen bland massorna och inte i parlamentet. 7. Delta i varje kamp – ge förklaringar och uttryck. 8. Sätt upp kommittéer bland de kämpande. 9. Utveckla ett program för arbetarnas maktövertagande – det finns ingen annan väg. Han skriver att det gäller att till varje pris och på varje sätt vända sig till de stora massorna med ett oberoende socialistiskt program.

För borgerligheten var naturligtvis arbetarkampen, understödd av böndernas krav, en varning om att kapitalismens öde stod på spel – en varning både inom Spanien och internationellt. Som Trotskij skriver i ”Lärdomar av Spanien – den sista varningen” i december -37: Utan att känna till den permanenta revolutionens teori förstod borgerligheten att demokratiska metoder inte skulle räcka för att stoppa arbetarna och bönderna. Men en kupp från reaktionen skulle ändå behöva sina politiker från igår kvar i regeringen: som paralyserande och förvirrande kraft – som också kunde användas för att attackera massorna.

Franco och kontrarevolutionen

Det blev militären, där de få procenten republikaner städats undan, som fick slå till. Redan i april ville man genomföra en kupp – men militären saknade då bland annat stöd av den snabbt växande fascistiska Falangen, som bildats 1933. Den leddes av Primo de Riveras son José Antonio och räknade uppemot 75 000 medlemmar sommaren 1936. När kontrarevolutionens resning kom den 17 juli 1936 rådde det ingen tvekan om att de hade stöd av majoriteten av borgerligheten, även om storkapitalet på en del håll låg lågt fram till 1938-39. Kvar i regeringen blev borgerlighetens skugga som arbetarpartiernas broms och ursäkt.

Regeringens ”republik” rasade samman direkt. Deras inställning var kapitulationistisk – de ville kompromissa och förhandla med kuppledaren, general Franco. Även sedan kuppen var ett faktum sedan ett halvt dygn tillbaka sände regeringen ut lugnande radiomeddelanden. Även ledningarna för arbetarorganisationerna vacklade. PSOE, PCE och CNT riktade ingen kritik mot regeringens obeslutsamhet. De som kom att besvara Francos uppror var inte regeringen eller cortes (parlamentet) – det var framför allt arbetarna, men även bönderna. Av

regeringen hade bönderna tilldelats sammanlagt bara 2,5 procent av jorden sedan februari – nu blev ockupationen deras vapen. I Katalonien och Aragonien övertog man all jord.

Arbetarna kräver vapen

Arbetarna besvarade omedelbart kuppen. Dagen efter, den 18 juli, demonstrerade 100 000-tals arbetare i Madrid och krävde vapen av regeringen. Ropen skallade om förräderi från regeringens sida. Även socialistpartiets tidningar, Claridad och El Socialista krävde vapen i helsidesrubriker. På några timmar byttes också två premiärministrar ut, Quiroga och Barrio. Först den tredje, Giral, lämnade ut vapen till arbetarna. Hans regering satt till september och hade stöd av socialist- och kommunistpartierna och av CNT.

Kuppmilitärerna hade, med stöd av borgerligheten, egentligen alla fördelar, som också Claudin räknar upp: 1. De fick välja tidpunkten. 2. De följde en sedan länge uppgjord plan. 3. De hade en generalstab. 4. De hade starkare väpnade styrkor. Men ändå slogs de tillbaka – arbetarnas revolutionära försvar av republiken tvingade fram regeringens beslut om vapen. Arbetarna var praktiskt taget den enda väpnade styrkan i de republikanska områdena: de blev nu i praktiken dess politiska makthavare och de som styrde produktionsmedlen. Kriget blev ett faktum i och med arbetarnas motstånd – inga rop om ”det hemska inbördeskriget” kunde hindra arbetarna – och det gällde framför allt i Katalonien. En dubbelmakt var etablerad inom republiken. Vilken av de båda makterna, arbetarna eller de borgerliga politikerna, som skulle segra skulle i sin tur avgöra kampen mot Franco.

Där reaktionen från början lyckades var det med benäget bistånd av arbetarrörelsens ledare. I Sevilla, Granada och Cordoba skickades arbetarna hem av sina ledare den 17 juli – och i hemmen hämtades de eller mördades de under natten. PSOE- och PCE-ledningarna hade också innan kuppen enbart uppmanat regeringen att agera – man mobiliserade inte de egna medlemmarna.

Det var enbart massornas revolutionära aktioner som kunde tillfoga Franco nederlag, och så skedde också i början. De fanns knappt några officerare eller någon armé som var borgerligt republikansk – och inte heller poliser. Arbetarna bildade sina egna kommittéer och sin egen milis, främst i Barcelona. Man visade att försvaret av en borgerlig demokrati inte kan göras med borgerligt demokratiska metoder. Franco ville inte förhandla, målet för hans trupper var desamma som Hitler och Mussolini tidigare haft, att upprätta en diktatur genom att krossa alla arbetarorganisationer.

Francos kapitalistiska krafter var medvetna om att de stred mot en arbetarrevolution. Stämningen i Barcelona var revolutionens. Felix Morrow redogör i sin bok för hur ”Centralkommittén för den antifascistiska milisen i Katalonien”, som dominerades av revolutionära anarkister, agerade. Kommittén, som byggde på arbetarorganisationerna, erövrade Aragonien på fem dagar från den 19 juli. ”De erövrade Aragonien som en social befrielsearmé. De bildade antifascistiska bykommittéer, som fick ta över godsägarnas och reaktionärernas mark, skördar, förråd, boskap, redskap m m. Därefter organiserade bykommittén produktionen på dess nya grundval, vanligen i form av kollektiv, och skapade en bymilis för att genomföra socialiseringen och bekämpa reaktionen.”

Författaren George Orwell beskrev stämningen vid Aragonienfronten under vintern 1936-37 så här: ”Här uppe i Aragonien befann man sig bland tiotusentals människor, huvudsakligen fast inte uteslutande av proletärt ursprung, vilka alla levde på samma nivå och umgicks på samma villkor. I teorin rådde fullständig jämlikhet och inte heller i praktiken var det långt därifrån. På ett sätt kan man sanningsenligt påstå att man upplevde en försmak av socialismen...”

Caballero – ”Spaniens Lenin”?

Men det som arbetarna uppnått lämnades snart över från deras ledare till det som fanns kvar av de så kallade republikanska borgarna, Azaña med flera. Utvecklingen skulle dock snart tvinga fram en ”radikalare” regering. Largo Caballero blev premiärminister redan i september och fick sina villkor om kommunister i regeringen godtagna: socialistpartiet fick också sex ministrar. ”Spaniens Lenin”, som Caballero kallades, gjorde dock de som hade hoppats på honom mycket besvikna: hans första uttalanden gick ut på att en rad förbättringar skulle komma – men först sedan kriget hade vunnits. Någon förändring skedde inte heller när anarkister från CNT fick fyra ministerposter den 4 november. Alla dessa s k socialistiska ministrar var inriktade på att uppföra sig acceptabelt inför regeringarna i Storbritannien och Frankrike.

Under den här perioden, hösten 1936 och våren 1937, tvingades en av de mäktigaste arbetarrevolutionerna någonsin in i borgerliga banor, revolutionen kvävdes och nederlaget kom närmare. Det var en reaktion som leddes av ”kommunisterna” i Moskva och utfärdades av ”kommunisterna” i Spanien.

Sovjetunionen hade från början, från augusti till september 1936, inte sänt några vapen alls till Spanien. Stalins utrikespolitiska linje vid den tidpunkten var att försöka nå en allians med de engelska och franska regeringarna. Den kommande engelske premiärministern Winston Churchill var redan från början bestört över den revolutionära karaktären på motståndet mot Franco och förordade ”strikt neutralitet”. Detta passade Stalin, som i Spanien eftersträvade det omöjliga: att varken Franco eller de väpnade arbetarna skulle vinna. En arbetarseger skulle ha riskerat att arbetarna i Sovjetunionen hade rest sig för att skaka av sig stalinismen. En hycklande ”noninterventionskommitté” bildades av England, Frankrike och Sovjet, samt fascistregimerna i Tyskland och Italien. Men detta avtal betydde inget för Berlin och Rom, som istället kom allt närmare varandra just på grund av samarbetet i frågan om vapen till Spanien. Moskvabyråkratin tvingades då, för att upprätthålla illusionerna hos Europas arbetare, att sända vapen.

Men de ryska vapnen sändes inte till vem som helst. Katalonien och Aragonien, där kampen hade nått längst socialt och militärt, fick t ex färre vapen – Caballero pressades av PCE till att acceptera detta. Den italienske kommunistledaren Palmiro Togliatti – en av Stalins handplockade ”ledare” för Komintern – erkände också att Komintern hade mött ”en rad ytterligare svårigheter” p g a ”strävan att hoppa över den borgerligt-demokratiska revolutionens förlopp”. Arbetarna ville med andra ord inte acceptera Moskvas påbud att kampen måste begränsas till ”borgerlig demokrati” och att ockuperade fabriker och jordar måste återlämnas. Folkfronten underminerade därmed det folkliga stödet för den egna sidan i inbördeskriget.

Kommunistpartiets argument sammanfattades i början av augusti 1936, i det franska kommunistpartiets tidning L’Humanité: ”Det spanska kommunistpartiets centralkommitté ber oss att som svar på de fantastiska och tendensiösa rapporter som publiceras i vissa tidningar, informera allmänheten om att det spanska folket inte kämpar för att upprätta proletariats diktatur, utan bara har ett enda syfte: försvar av den republikanska ordningen och respekt för egendom.”

Ett viktigt steg för revolutionens förrädare var att avväpna arbetarnas egna miliser. I oktober 1936 utgick dekret om att en enda republikansk armé skulle finnas. Skälet sades vara samordning, men uppbyggnaden av den nya styrkan var helt och hållet som en borgerlig armé. Röda armén, som hade byggts upp för att försvara sovjetregimen i Ryssland mot invaderande och vita arméer, hade politiska kommissarier och valda officerare – detta fanns

inte i Spanien. Centraliseringen av armén ledde, enligt Fernando Claudin, till att PCE i början av våren 1937 kontrollerade två tredjedelar av armén.

Kommunistpartiet växte under tiden bland självägande bönder och mindre företagare. Hugh Thomas skriver: ”Om dess propaganda återgick på ryska revolutionen, passade och återspeglade dess praktiska politik önskningarna hos ägare av småbutiker, små jordbruk, taxichaufförer, lägre tjänstemän och yngre officerare.”

I maj 1937 kom så den stora kraftmätningen inom det republikanska lägret. Stalinisterna ledde en provokation mot arbetarnas viktigaste centrum, Barcelona. Man anföll telegrafstationen i Barcelona, som sedan sommaren 1936 hade hållits av anarkistiska arbetare. Arbetarna slogs för att återta den, och lyckades.

Både CNT, som var helt dominerande bland arbetarna, och POUM, som hade vuxit från 1 000 medlemmar till 30 000 på sex veckor under den revolutionära kampen 1936, togs på sängen av Barcelonaupproret. Arbetarna byggde barrikader över hela staden, men fick ingen ledning. Efter fyra dagars arbetarstyre uppmanades arbetarna till att återvända till arbetet av CNT och POUM. Arbetarna hade kunnat styra bland annat därför att Internationella Brigaden vägrade att ingripa på stalinisternas sida.

För stalinisterna blev upproret i Barcelona en viktig del i propagandan. Det hette att ”trotskister, stödda av Gestapo, lett ett uppror för att försvaga och splittra republikanerna”. Det blev inledningen på en kampanj i Moskvarättegångarnas stil mot de f d trotskisterna i POUM, och förstås även mot den grupp som höll fast vid Trotskijs och marxismens idéer. I Moskvarättegångarna, som inleddes 1936, anklagades ledare för bolsjevikerna från 1917 för att vara fascister. De avrättades kallblodigt samtidigt som miljontals arbetare fängslades och förföljdes. Det var genom att studera stalinisternas metoder i Spanien som George Orwell fick underlag till att skriva boken ”1984”, om Stalins diktatur.

Regeringen högerut under Negrín

I och med att armén nu tycktes styras av stalinisterna var borgerlighetens skugga i regeringen tillsammans med PCE beredda att avsätta Caballero. Thomas skriver: ”Largo Caballeros regering... hade med framgång införlivat revolutionen inom de gränser som dragits upp för staten”. När Caballero dessutom vägrade att delta i repressionen av POUM avgick han i maj 1937 och efterträddes av Juan Negrín, även han från PSOE. Den nya Negrínregeringen kallades av PCE för ”segerregeringen”. Med Caballero avgick också UGT:s och CNT:s representanter ur regeringen, men de skulle senare återkomma. Ett drygt år senare, i augusti 1938, skrevs ett gemensamt program för PSOE/PCE – eller de spillror som då fanns kvar. Nederlaget stod då klart för de flesta.

Negrínregeringens politik hade inga militära framgångar att hänvisa till för att rättfärdiggöra sin politiska kurs att avvärja arbetarna och förtrycka vänstern. Man blev i själva verket allt maktlösare mot Francos trupper, precis det som trotskisterna hade varnat för. PCE gick också emot allt gerillakrig inne på Francos områden. Malaga och hela Baskien förråddes av de republikanska styrkor som skulle stå för försvaret.

För arbetarklassen och bönderna var det just avsaknaden av en generalstab, av ett demokratiskt uppbyggt revolutionärt socialistiskt parti, som ledde till nederlaget. För Trotskij, som fick bedöma Spanien från sin exil i Turkiet, Frankrike, Norge och Mexiko var just uppbygget av en stab nyckelfrågan. Han bedömde situationen som mycket akut efter juli 1936. I februari 1937 varnar han för att medan Hitler kom till makten i Tyskland 15 år efter

förlusten för revolutionen 1918, kan det i Spanien bli 15 månader, och ge bränsle till ett nytt krig i Europa.

Andres Nins principlösa kompanjonskap med Maurín blev ett hårt slag för trotskismen i Spanien. Trotskij hade själv ägnat stor tid åt just Nin – som skulle leda de spanska arbetarna till marxismen. Men redan i april 1933 skrev Trotskij att knappast i någon fråga de senaste åren hade de spanska kamraterna agerat riktigt. De lärde inte av misstagen. Den återstående trotskistiska gruppen, bolsjevik-leninisterna, var för liten.

POUM kunde inte motstå trycket i början av 1936 och stödde folkfronten i valet – något som man senare också försvarade, även om man samtidigt kritiserade regeringen. I september 1936 gick POUM tillsammans med CNT in i generalidad, den katalanska regeringen. Nin blev själv regional justitieminister i en borgerlig regering. Detta steg försvarades med behovet av enighet. Men det var en sak att det behövs en gemensam militär front mot Franco, en annan att ta ansvar för regeringens politiska kurs. För massorna innebar det att POUM var ansvariga för den kurs som PCE och borgarna höll. I december, efter tre månader, ansåg borgarna att POUM var nog diskrediterade och slängde ut dem ur regeringen.

Trotskij skriver att POUM var nöjda med att vara ”radikalare än de andra partierna”. Men jämförelserna måste göras med vad situationen kräver, inte med vad de andra partierna gör. Vad POUM-ledningen gjorde var att försöka övertala regeringen om att det behövdes en social revolution. Samma regering som man dels stöttat i valet, dels teoretiskt var motståndare till.

Trotskij's brev till de franska trotskisternas tidning visar också att Nins radikala språk inte hade genomskådats överallt. I den franska tidningen hade man med gillande citerat Nins kritik av den ”borgerliga antifascismen”. Men samtidigt, i praktiken, utmanade inte POUM folkfronten – man gick till och med så långt att man uteslöt trotskister ur POUM.

Nin mördas, POUM förbjuds

POUM menade också att arbetare kunde ta makten fredligt i Spanien – och det är nog sant när det gäller juli-augusti 1936. Men det stämmer definitivt inte för till exempel maj 1937, då arbetarnas väpnade kamp var en förutsättning för att behålla makten och gå vidare. För detta hade POUM ett stort ansvar – arbetare i Katalonien såg seriöst även på det lilla partiet och väntade sig mer än ord.

För stalinisterna var emellertid POUM fortfarande en röd nagel i ögat som måste krossas. Repressionen trappades upp med totalt förbud av POUM. Ett oräkneligt antal POUM-aktivister och anarkister jagades och sköts ner på gatorna. Andres Nin och andra POUM-ledare mördades. Denna ”upprensning” leddes av stalinisterna. Moskva rapporterade sedan vidare till regeringarna i London, Paris och Washington för att visa sin vilja att stoppa revolutionen. Fernando Claudin, som själv var med, beskriver detta som ”det svartaste bladet i PCE:s historia”.

Innan 1936 var anarkisterna, som ledde de mest militanta arbetarna, ansedda för att i alla fall vara revolutionärer. Men de gick istället allt mer i folkfrontens ledband, oförmögna att visa på någon väg framåt. De byggde inga organ för samordning och enande av arbetarna, inga sovjeter, trots att det som fattades ”bara” var en samordning av den redan pågående kampen, åtminstone i Katalonien. Trotskij citerar i den kanske viktigaste artikeln, ”Lärdomar av Spanien – den sista varningen” anarkistiska ledare som stolta förklarade att ”Vi kunde tagit makten i juni 1936 och i maj 1937, men vi är emot all diktatur”. Trotskij fortsätter med att konstaterade att ingen kunde ha förbjudit anarkisterna att upprätta vilken sorts regim de ville,

om de hade klarat av att genomföra det. Istället gav man indirekt sitt stöd till dem som redan hade makten, till vad Trotskij kallade Stalin-Negrínregeringen.

CNT:s medlemmar i regeringen var inte heller annorlunda än andra ministrar. De satt som gisslan och bromsar för arbetarna. CNT höll också utåt tyst om Stalins utpressning under vapenleveranserna. Trotskij menade att Stalin ändå inte kunnat sluta skicka vapen därför att även om Sovjetbyråkratin fruktade både fascism och arbetarmakt, så var Moskva ändå beroende av den internationella arbetarklassen.

Spanska inbördeskriget blev slutet för anarkismen som någon som helst kraft bland arbetarna. CNT vägrade också att erkänna sina misstag. Istället anklagades vad man kallade ”den bristande internationella solidariteten” för nederlaget. Anarkistledarna ville ha stöd från borgerligheten i England och Frankrike för sin revolution. Den anarkistiska internationalen AIT väddade i början av 1938 om en internationell antifascistfront tillsammans med Komintern och Andra Internationalen. Med sin linje bäddade anarkistledarna istället för revolutionens nederlag och diktaturens brutala repression av de kämpande anarkistiska arbetarna.

Men om POUM agerade felaktigt, hur skulle då marxister i Spanien ha agerat? Faran fanns också för ultravänsterpolitik – att ställa sig vid sidan av det som hände. I artikeln ”Ultravänster i allmänhet och obotliga ultravänsterister i synnerhet (några få teoretiska upptäckter)” skriver Trotskij att före första världskriget utnyttjade reformismen den kapitalistiska uppgången – under 1930-talet utnyttjade sekterismen nedgången. Marxisterna måste noggrant välja sin väg.

Trotskij slog direkt fast att varje revolutionär som ville bli tagen på allvar måste slåss mot Francos kontrarevolutionära trupper, precis som mot Mussolini och Hitler. Bara förrädare skulle ha tagit till vapen mot den republikanska armén. Arbetare i hela världen hade intresse av att Franco skulle besegras – liksom av att avsätta Stalin-Negrínregeringen.

Man måste se till fakta: marxisterna var en för liten grupp för att kunna utmana Negrínregeringen om den politiska makten. Någon öppen fysisk kamp kunde inte föras – den måste förberedas politiskt. Precis som på arbetsplatserna, där revolutionärer måste arbeta i reformistiska strejkkommittéer eller fackföreningar innan arbetarnas kamp har förändrat dessa. Trotskij jämförde också med ryska revolutionen, då bolsjevikerna slogs mot den reaktionäre generalen Kornilovs kuppöversök mot Kerenskij's borgerliga regering i augusti 1917.

Marxisters hållning till regeringen

Trots kritiken av folkfronten var marxisterna naturligtvis inte neutrala: Trotskij räknar upp en rad konkreta situationer: arbetare bör stoppa transporter av vapen till Franco, men inte till Negrín, även om en kula av tio används mot oppositionella arbetare. Negrínregeringen är visserligen ett hinder för socialismen, men också ett hinder för fascismen, även om det var opålitligt. En seger för Franco skulle drastiskt förändra alla villkor. De som var direkt inblandade måste göra en konkret bedömning av läget. Trotskij menade till exempel att en marxistisk ledamot av cortes (parlamentet) skulle ha röstat emot regeringens krigsbudget, men samtidigt ha krävt mer vapen till arbetarna, mer till skolor o s v.

Trotskij menade också att POUM och CNT kunnat undvika att tas på sängen av Barcelonaupproret. Det hade kunnat förutses och mötas genom aktiv kamp mot regeringen i Madrid och Barcelona, ledd av just dessa organisationer – men istället stödde de regeringen. En konfrontation var oundviklig mellan arbetarnas kamp och den republikanska regeringen.

Men ett centristiskt parti, som POUM, som saknade perspektiv, kunde inte föreslå vare sig kamp eller reträtt – och då drogs man bara med i händelserna.

Inte ens Trotskij såg hur allvarligt nederlaget efter majupproret var, åtminstone inte i sin första artikel, som han själv kallade ”preliminära anmärkningar”. Han förutser där en splittring i POUM och väntar ännu på en motsvarighet till oktoberrevolutionen i Ryssland. Men bara en dryg månad senare är POUM olagligförklarat och mindre än ett år senare är republiken delad i två hälfter. Men ändå är förstås bedömningen riktig av de möjligheter som arbetarnas styrka representerade, liksom förklaringen av vad som saknades i Spanien: en ledning och en politik för arbetarklassen.

Folkfronten hade inte förutsättningar för att segra. I ”Lärdomar av Spanien – den sista varningen” räknar Trotskij upp 12 punkter med villkor för seger för arbetarna: 1. De stridande på den revolutionära sidan måste veta sitt fulla mål. 2. Arbetarna och bönderna på båda sidor måste veta vad revolutionärerna vill uppnå. 3. Revolutionär propaganda måste spridas vid fronten. 4. Arbetarråd måste byggas som början till en ny statsapparat. 5. Revolutionen måste fullföljas i det republikanska lägret. 6. Revolutionens fiender måste rensas ut ur armén. 7. Politiska kommissarier måste införas i armén. 8. En arbetarkärna av bästa sort måste finnas i varje militärenhet. 9. Officerare måste skolas upp underifrån. 10. Den sociala strukturen i varje trupp måste gå igenom, d v s där måste finnas arbetare. 11. Ledningen måste vara övertygad om hur den ska vinna. 12. Utrikespolitiken måste vara revolutionär – propaganda till arbetarna i andra länder. Men inget av dessa villkor uppfylldes i Spanien.

Samtidigt är det viktigt att slå fast att nederlaget redan från början var inbyggt i folkfronten: Det var inte en serie ”misstag” som ledde till katastrofen – det var istället klassintressen. De borgerliga, som den förste premiärministern, Manuel Azaña, och Luis Companys i Kataloniens regering, var inte bara en höger inom folkfronten, utan framför allt den härskande klassens representanter i regeringen. De blev på det sättet också Stalins ursäkter inför världens arbetare till varför kampen måste begränsas, och blev också samtidigt Moskvas skyltdockor för att bevisa stalinismens ofarlighet inför borgerligheten i Frankrike och England.

Hitler på Francos sida

Många har efteråt försökt förklara utgången av klasskriget i Spanien med det internationella läget. De säger dels att stödet från Tyskland och Italien avgjorde, dels att Frankrike och England svek. Hugh Thomas beräknar att Tyskland och Italien bistod Franco med varor värda omkring 1 000 miljoner dollar, samt 10 000 tyska och 40-50 000 italienska trupper. Dessutom ingick 75 000 ”frivilliga” marockaner i Francos armé. Detta kan jämföras med republikens internationella uppköp för cirka 900 miljoner dollar, varav merparten betalades med guld till Stalins Sovjet. De internationella brigaderna, frivilliga läkare med flera som deltog på republikens sida uppgick till 40 000. Av dessa kom 500 från Sverige.

Men om utländsk militär intervention avgjorde fascismens seger i Spanien – vad avgjorde då fascismens seger i Tyskland och Italien, som inte invaderades? Den frågan visar att politiken är orsaken – inte den direkta militära striden. I Ryssland kunde inte ens 21 invaderande utländska arméer krossa den ryska revolutionen. Bolsjevikerna väntade sig heller inte stöd av ”demokratiska” regeringar i andra länder, utan av arbetarna internationellt. Borgerligheten kommer aldrig att ge klartecken för en revolution, vilket var vad som hade krävts för en seger i Spanien. Som Trotskij skriver, i väntan på tillåtelse skulle arbetarna få slava för evigt. De spanska arbetarna måste slå mot sin inre fiende för att vara beväpnade mot Hitlers och Mussolinis trupper.

Att krig avgörs av politiken var inget nytt i och med Spanien. Trotskij citerar dels den klassiske tyske militärteoretikern Carl von Clausewitz som sade att inbördeskriget är politikens fortsättning med andra medel, dels Napoleon som menade att stridsmoralen är fyra gånger viktigare än fysiken i ett krig. Trotskij menade själv, med erfarenheter från Röda armén, att kanske en fjärdedel avgjordes av själva krigsmaterielen.

Den spanska folkfronten innebar ingen sammanslagning av krafter, utan en ”gigantisk broms uppsatt av förrädare”. Det var inte så enkelt som att 1 + 1 blev 2 och därmed var fronten starkare. Istället kan två krafter som läggs ihop motverka varandra. Det program som den här fronten stod för kunde inte lösa något grundläggande problem.

Situationen i Spanien krävde att det i republikanernas områden genast skulle ha införts arbetarkontroll i industrin och konfiskering av jord och fabriker. Det skulle inte ha räckt med att byta ut några få reaktionärer inom armén – en folklig milis av helt nytt slag hade behövt byggas upp. Varje social revolution har slagit sönder den gamla officershierarkin – och letts framåt av sociala reformer.

Claudin skriver: ”Att erkänna det absoluta företrädet för revolutionens proletära, socialistiska karaktär, att bekräfta denna på varje plan, att utgå från denna för att lösa alla problem – detta var desto mer nödvändigt ... eftersom denna karaktär redan hade gjorts till verklighet genom massorna själva.”

Men givetvis kunde inte borgarna i regeringen erkänna någon socialistisk karaktär: de var republikaner så länge folkfronten och republiken försvarade privategendomen. Och det gällde både industrin och jorden, den feodala härskande klassen och den borgerliga industri- och handelsklassen var sammanvuxna. Faktum är att de som har anklagat Trotskij's teori om den permanenta revolutionen för att ”försumma bönderna” nu själva satt i samma front som jordägarna. Skulle arbetarna stå på samma sida som borgarna eller bönderna? De som försvarade folkfronten påstod att de borgerliga republikanerna stod på samma sida som arbetare mot en ”feodal reaktion”. Men borgarklassens progressiva roll mot feodalismen var för länge sedan avslutad. Francos reaktion var inte feodal, utan borgerlig och kapitalistisk. Marxister har historiskt alltid gått emot klassarbete i borgerliga regeringar.

Det borgerliga innehållet i den spanska folkfronten företrädde inga krafter i samhället. Borgarklassen slöt upp bakom Franco. Det förstod också Largo Caballero, innan han själv ingick i fronten: ”... det skulle verkligen inte finnas några republikaner utan oss. Vi är deras styrka och om vi drog bort vårt stöd är de borta.

Den ryska revolutionens seger och den följande segern i inbördeskriget var politiska i första hand. Arbetarmakt och internationalism spred optimism över hela världen. Också den nationella frågan löstes, eller fick förutsättningar för att lösas, genom revolutionen. Nationer som förtryckts av tsarens regim fick nationell självständighet, till exempel Finland.

I Spanien misslyckades arbetarrörelsen med att utnyttja det positiva i nationalismen i både Katalonien och Marocko. Den katalanska nationalismen betecknades av Trotskij som progressiv genom att den riktade sig emot ”storspansk” chauvinism, mot borgerlig imperialism och mot byråkratisk centralism. Men marxisterna måste förklara att möjligheten till nationell frigörelse bara kunde nås genom en social revolution ledd av arbetare.

Marocko erövrades av spanska trupper först i början av 1900-talet, delvis som en kompensation för förlusten av Kuba till USA 1895. Först 1912 kunde kung Alfonso utropa Marocko som koloni, efter stora militära förluster på spansk sida. Francos militära upprustning i Marocko kunde ha förhindrats genom att Marocko hade fått nationell självständighet. Men det vågade inte folkfrontsregeringen genomföra på grund av rädsla för

de franska och engelska kolonialmakternas reaktion. Nu fick istället Franco ett stabilt fäste och kunde samla sina trupper från Marocko.

Som Fernando Claudin skriver, drog kontrarevolutionen redan från början fram inom det republikanska lägret. Därför försvagades och undergrävdes arbetarrörelsen kamp mot Francos trupper.

Vad folkfronten som mest kan uppnå är att fördröja fascismen, skrev Trotskij i september 1937. Och redan i april samma år skrev han att utan arbetarnas seger blir ”demokratins” seger även den ett steg mot fascism – den leder till ett inbördeskrig inom det republikanska lägret. Detta bekräftades också av händelserna i slutet av inbördeskriget. I november 1938 lämnade de internationella brigaderna Spanien, i februari 1939 erkändes Franco av Frankrike och England. Då kontrollerade Franco två tredjedelar av Spanien. I mars 1939 tog generalerna Casado och Miaja, som hade varit med i PCE, makten i det republikanska området. Miaja utropade sig till diktator och gav upp till Franco.

Lärdomarna från Spanien

Spanien på 1930-talet var stalinisternas medvetna förräderi. Stalinismen var ingen medveten politisk ideologi, ingen teori eller ”felaktig väg” – utan en samling åtgärder i Moskva-byråkraternas intressen. I Spanien ville Stalin inte ha en arbetarseger, vilket kunde ha hotat hans makt. Men samtidigt trodde han – på grund av att han aldrig förstod lärdomarna av den ryska revolutionen – att det skulle gå att hitta en medelväg i Spanien.

Stalin skrev till Caballero när denne blev premiärminister i september 1936: ”Det är mycket möjligt att den parlamentariska vägen kommer att visa sig vara en effektivare metod för revolutionens utveckling i Spanien än i Ryssland”!

Och en historik från 1960 av PCE:s mest kända gestalt, la Pasionara (Dolores Ibarruri), menade att 1930-talet ”... öppnade en möjlighet för en fredlig, konstitutionell och parlamentarisk utveckling av den demokratiska revolutionen i Spanien”. Hon levde vid tiden sedan länge i exil i Sovjetunionen, och den ”parlamentariska vägen” var temat för alla kommunistpartier jorden runt, eftersom det låg i Moskvas intresse. De verkliga erfarenheterna från Spanien, uppnådda i blod, hade inget värde för stalinismen.

1970-talets spanske kommunistledare Santiago Carillo, som också hade levt i exil i Sovjet, påstod att kommunisterna skulle lura borgarna genom att genomföra revolutionen utan att tala om den. Men inte ens till de egna medlemmarna talade PCE om socialism på 1930-talet. Dess uttalande målsättning var att ”försvara demokratin”, det vill säga att inte rubba kapitalismen. Santiago Carillo var då ordförande i det sammanslagna kommunistisk-socialistiska ungdomsförbundet, men hävdade att det varken var socialistiskt eller kommunistiskt. PCE föreslog ”fackförbund” med både arbetare och arbetsgivare. Tillsammans med Stalins hemliga polis GPU var PCE de som slog ner hårdast på arbetarnas kamp.

Men Spanien är långt ifrån enbart ett monument över stalinismens förräderi. Det viktigaste är det otroliga exemplet på arbetarkamp och på arbetarnas styre i Barcelona sommaren 1936. De spanska arbetarna var, som Trotskij skrev, den starkaste revolutionära kraften på 1930-talet. Det var en kraft som bara kunde besegras i brutalast möjliga strid: inbördeskriget. Borgarklassen klarade sig inte med två års diktatur, ’bien negro’ – den tvingades att satsa allt på ett kort.

Det som saknades i Spanien var ett revolutionärt parti med massförankring inom arbetarklassen. Denna förankring kräver ett förtroende som byggs upp under en längre tid av

kamp, med både segrar och nederlag. Trotskisterna var efter Nins brytning en mycket liten grupp. Till stor del verkar det ha varit fråga om internationella heltidsrevolutionärer, varav de flesta dog i Spanien. POUM stannade i centrismens fålla, utan program och perspektiv. Trotskij jämför med Tyskland 1918: En rad faktorer måste stämma för att en seger skall vara möjlig. Både i Tyskland och Spanien var ekonomi, produktivkrafter och klassmotsättningar tillräckligt utvecklade för att arbetarna skulle ha kunnat ta makten. Det var ”bara” en faktor som saknades: det revolutionära masspartiet.

Redan i början av den spanska revolutionen, 1931, skrev Trotskij om Spanien som ett enormt viktigt slagfält. Hela den internationella Vänsteroppositionen måste noggrant följa och diskutera utvecklingen, samt presentera sin analys offentligt. Och den spanska sektionen måste samtidigt sätta sig in i andra viktiga internationella frågor och i vänsteroppositionens inre liv – dokument måste finnas på spanska. För marxister gäller detta även idag: vi måste studera de historiska erfarenheterna och aktuella frågor i Spanien på alla viktiga slagfält. Som sången från den spanska revolutionen säger: När den röda tuppen gal, så gryr morgonens timma.

Bilagor

Spanien: När hände det?

1912: Kung Alfonso XIII deklarerar den norra delen av Marocko som koloni.

1917: Ryska revolutionen skakar världen. Spanska arbetarorganisationer ger sitt stöd.

1917-23: Strejker och masskamp i Spanien.

1919, -21 och -23: Nederlag för den tyska revolutionen.

1923: Primo de Rivera upprättar sin diktatur. Kungen sitter dock kvar.

1927: Den kinesiska revolutionen krossas.

1929: Kraschen på Wall Street. Kommunistiska Internationalen driver ”tredje periodens” ultravänsterpolitik.

1930: Alfonso XIII störtas.

1931: Massorna inleder revolutionen. Koalitionsregering med borgerliga och socialistiska ministrar tillträder.

1932: General Sanjurjo försök till militärkupp misslyckas.

1933: Hitler tar makten i Tyskland. Den fascistiska Falangen bildas i Spanien.

1934: Generalstrejk i Asturien krossas i blod av Franco. Gil Robles tar makten under de kommande ”svarta åren”.

1935: Kommunistiska Internationalen proklamerar folkfronten som sin linje. Andres Nin bryter med trotskismen och bildar POUM.

1936, *februari*: Folkfrontens valseger öppnar de revolutionära portarna igen. Strejker och jordockupationer genomförs underifrån. *17 juli*: General Franco inleder inbördeskriget med trupper som drillats i Marocko. Arbetarna svarade med vapen. *September*: Den socialistiske fackledaren Largo Caballero blir premiärminister för folkfrontsregeringen. Nin blir

justitieminister i Katalonien (kastas ut ur regeringen i december). *Oktober*: Arbetarmiliserna avvärjas till förmån för en "folkarmé".

1937, *maj*: Högern inom folkfronten attackerar den ockuperade telegrafstationen i Barcelona. Arbetarna svarar och slår tillbaka, men beordras att ge upp av sina ledare. Negrín efterträder Caballero som premiärminister. Repressionen mot POUM och anarkisterna inleds.

1938, *november*: De internationella brigaderna lämnar Spanien.

1939, *januari*: Barcelona, dit regeringen flyttat, kapitulerar. *Februari-april*: Frankrike, England och USA erkänner Francos regering. *Augusti*: Stalin-Hitler-pakten undertecknas och andra världskriget inleds.

Ordförklaringar

Organisationer

BOC: Arbetar- och bondeblocket, utbrytning ur kommunistpartiet i Katalonien. Leddes av Joaquín Maurín.

CNT: Anarkistisk-syndikalistisk fackföreningsrörelse med som mest två miljoner medlemmar 1936.

CEDA: Högerparti med band till fascisterna, leddes av Gil Robles.

FAI: Anarkistiskt nätverk som politiskt dominerade CNT.

ICE: Internationella kommunistiska vänstern, i början av 1930-talet anhängare till Leo Trotskijs vänsteropposition mot stalinismen.

Komintern: Kommunistiska Internationalen, grundad 1919. Sedan cirka 1923 under Stalins kontroll.

PCE: Spanska kommunistpartiet.

PCU: Sammanslagning av socialist- och kommunistpartierna i Katalonien, under stalinistisk ledning.

POUM: Sammanslagning av BOC och ICE i september 1935.

PSOE: Socialistpartiet.

UGT: Facklig centralorganisation knuten till PSOE, 1,4 miljoner medlemmar som mest.

Personer

Alfonso XIII: Kung i Spanien 1885-1931.

Azaña, Manuel: Liberal, premiärminister och senare president under folkfronten.

Caballero, Largo: Generalsekreterare i UGT, kallades "Spaniens Lenin".

Company's, Luis: Borgerlig president i Katalonien, dödad av kontrarevolutionen.

Franco, Francisco: Generalen som ledde fascisternas och kontrarevolutionens trupper.

Maurín, Joaquín: Ledare för BOC, en högerutbrytning ur kommunistpartiet i Katalonien.

Negrín, Juan: Premiärminister för folkfrontsregeringen från maj 1937.

Nin, Andres: Ledare för CNT som blev kommunist efter ryska revolutionen. Anhängare till Trotskij och vänsteroppositionen. Bröt med Trotskij 1932-35, bildade POUM. Justitieminister i Katalonien, hösten 1936.

Orwell, George: Engelsk författare som deltog i POUM:s brigader i Katalonien och Aragonien.

Prieto, Indalecio: Ledare för PSOE, stod på partiet högerflygel.

de Rivera, Primo: Diktator i Spanien 1923-31.

Robles, Gil: Högerpolitiker i CEDA-partiet. Ledde diktaturen under de svarta åren 1934-36.

Sanjurjo, José Sacanell: Monarkist och general, genomförde ett kuppörsök 1932.

Stalin, Josef: Konservativ bolsjevik som genom utrensningar och våld tog makten i det ryska kommunistpartiet och Komintern under 1920-talet. Blev under 1930-talet enväldig diktator. Styrde det spanska kommunistpartiet från Moskva.

Togliatti, Palmiro: Italiensk kommunistledare som levde i Moskva. Talesperson för Stalins linje i internationella frågor.

Trotskij, Leo: Ledde tillsammans med Lenin ryska revolutionen 1917. Försvarede och utvecklade marxismen och internationalismen efter Lenins död. Huvudmotståndare till Stalin och stalinismen. Utvisad ur Sovjet 1929, mördad av Stalins agent 1940.

Litteratur

Felix Morrow: *Spanien 1931-37, revolution och kontrarevolution*

Fernando Claudín: *Krisen i den kommunistiska rörelsen, del 1*

George Orwell: *Hyllning till Katalonien*

Hugh Thomas: *Spanska inbördeskriget*

Leo Trotsky: *The Spanish revolution 1931-39*